

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНА СПРАВА

УДК 712.26(477.83)

ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СТАН НАСАДЖЕНЬ РОЗДІЛЬСЬКОГО ПАЛАЦОВО-ПАРКОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ЛЬВІВЩИНІ

*Г.В. Денисова, аспірант**
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Встановлено етапи формування палацово-паркового комплексу в с. Розділ Львівської області. Розглянуто ландшафтно-планувальну структуру, архітектурні елементи та сучасний стан дендрофлори. Виявлено зміни у просторовій організації території палацово-паркового комплексу та проаналізовано проблеми його збереження.

Палацово-парковий комплекс, історичний ландшафт, планувальна структура, елементи регулярного планування, пейзажний парк, збереження та відтворення палацово-паркового комплексу.

Палацово-паркові комплекси займають значне місце в культурній спадщині України. Вони викликають зацікавлення як твори садово-паркового мистецтва, зразки архітектури певного періоду, а також як об'єкти, пов'язані з визначними історичними чи мистецькими подіями, з життям відомих особистостей. Проте палацово-паркові комплекси минулих віків піддаються старінню, зазнаючи не тільки руйнівної дії часу, агресивного впливу середовища, а й безгосподарного ставлення до них суспільства. Сумна доля таких об'єктів не оминула й палацово-парковий комплекс с. Розділ, що у Миколаївському районі на Львівщині.

Мета дослідження – проведення історичного огляду етапів створення та розвитку Роздільського палацово-паркового комплексу, вивчення особливостей формування паркового простору, сучасного стану архітектурних споруд і насаджень, визначення проблем та можливих шляхів збереження об'єкта.

Матеріали та методика дослідження. Дослідження здійснювалися на основі загальноприйнятих методик. Інвентаризацію насаджень проведено відповідно до Інструкції з технічної інвентаризації зелених насаджень у містах і селищах міського типу України. Здійснено порівняльний аналіз картографічного та ілюстративного матеріалу, що відображує функціонування парку в різні періоди.

Результати дослідження. Маєток у с. Розділ, який з 1631 року належав родині Жевуських, розташований на північно-східній околиці села, на лівому березі р. Колодниці. Михайло Жевуський у 1704 році на місці

* Науковий керівник – кандидат сільськогосподарських наук, доцент Я.В. Генік

колишнього замку будує в Роздолі палац у стилі французького Відродження, який на честь дружини Францішки називає Франкополем, а навколо нього розбиває регулярний парк [2]. Упродовж чотирьох поколінь – до кінця XVIII століття, маєток належить родині Жевуських, потім переходить у власність двох поколінь Лянцкоронських (аж до 1939 року) [4].

На місці садиби Жевуських у перші роки XIX століття Лянцкоронські починають будівництво нового кам'яного палацу. На території маєтку, окрім двоповерхового центрального корпусу, на захід від нього було побудовано офіцину. Дві споруди об'єднувала галерея.

У північній частині маєтку розташований господарський двір, із заходу, справа від в'їзної брами, – будинок охорони. В глибині парку, на південний захід від головного корпусу, споруджено дві одноповерхові офіцини. Також на території парку функціонувала застлана оранжерея з екзотичними рослинами.

Перебудовано палац у 1874 році за проектом львівського архітектора Юліана Захаревича. На місці існуючої галереї на початку XX ст. французький архітектор Боке звів двоповерхову споруду, яка об'єднала центральний корпус із офіциною, а сілезький майстер Люндвалл добудував ліве крило палацу. Стіни палацу прикрасили медальйонами із зображеннями олімпійських богів, а на території маєтку розмістили кілька десятків ваз і античних скульптур. Сформований архітектурний образ споруди був гармонійним поєднанням стильових особливостей бароко та класицизму [4].

Палац оточував ландшафтний парк площею 15 га, в якому росли рідкісні дерева, зокрема, гінкго дволопатеве, тюльпанове дерево та багрянник японський.

Найкращі часи маєтку пов'язують з останнім власником – графом Каролем-Антонієм Лянцкоронським, який був відомим колекціонером, дослідником і цінителем античної культури, меценатом. У маєтку була книгозбірня, що налічувала 70 000 томів, велика колекція меблів, зброї та портретів, римські скульптури II століття, бронзова фігурка «Путто з дельфіном» роботи Андреа дель Верроккіо, які згодом стали експонатами Львівської галереї мистецтв [1].

Після Другої світової війни на території маєтку спочатку діяв будинок відпочинку, потім – санаторій «Розділ». За цей час на території зведено клуб і гараж. У 2004 році маєток за 460 тис. грн. потрапив у приватні руки, а у 2010 році був перепроданий. З кожним роком руйнації маєтку лише збільшуються.

Найдавнішим виявленим графічним матеріалом, що демонструє розпланування території, є кадастровий земельний план 1853 року (рис. 1) [3]. Історичний ландшафт палацово-паркового ансамблю складався з трьох основних частин, які відрізнялися за функціональним призначенням, підходом до організації ландшафту та стильовими ознаками зведених споруд. Центральне місце займала палацово-паркова частина, на північ від якої розміщувалася господарська зона (возовні, стайні), а в південній частині – теплиці із садом та городом. На заході садиба відгоро-

джена від броварні муром з металевою кованою брамою і хвірткою та будиночком варти. На заплаві річки Колодниці було форельне господарство, до нього від палацу вела алея зі сходами.

Мережа під'їздів і паркових доріжок формувалася в часі. На первісне трасування доріжок накладалися нові, спрямовані, здебільшого, від основних під'їздів до палацової споруди. Планування південної частини пейзажного парку змінилося (рис. 2).

Під час влаштування в'їзду з вул. У. Кравченко та реорганізації простору палацово-паркового комплексу було внесено елементи регулярного планування – трасування доріжок та алей від центральної частини галявини у різні боки вісьмома променями.

Рис. 1. Палацово-парковий комплекс с. Розділ 1853 р. [3]

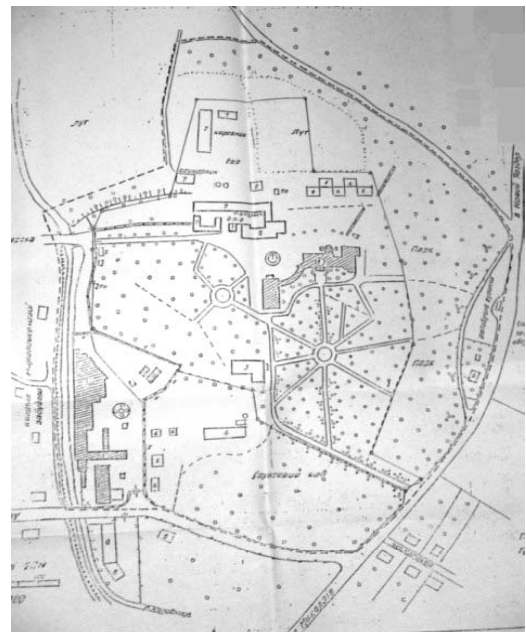

Рис. 2. Сучасний план палацово-паркового комплексу с. Розділ

Змінилася також і просторова організація припалацової території. Як видно з літографії П. Піллера (рис. 3) [4], за первинним задумом, схил перед палацом було організовано як відкритий простір із газоном. На вершині пагорба перед галереєю була рядова посадка струнких дерев. Літографія П. Піллера (рис. 4) [4] свідчить про наявність сформованої групи хвойних порід на схилі зліва від палацу. Робінія звичайна ф. Бессона (*Robinia pseudoacacia f. Bessoniana*) на схилі перед палацом та модринова алея, яка зараз веде від в'їзної брами до палацу, на той час ще не були висаджені. Представлена тільки сформована група листяних дерев із липи широколистої (*Tilia platyphyllos* Mill.) та в'яза шорсткого (*Ulmus scabra* Mill.).

За палацом територія також була відкрита (рис. 4) [4], а на фоні газону вирізнялися солітери дуба звичайного (*Quercus robur* L.) та сосни Веймута (*Pinus strobus* L.). Таким чином, принцип озеленення території було спрямовано на організацію відкритого простору навколо основної

споруди: галявини, поодинокі високі дерева та невеликі групи низькорослих насаджень.

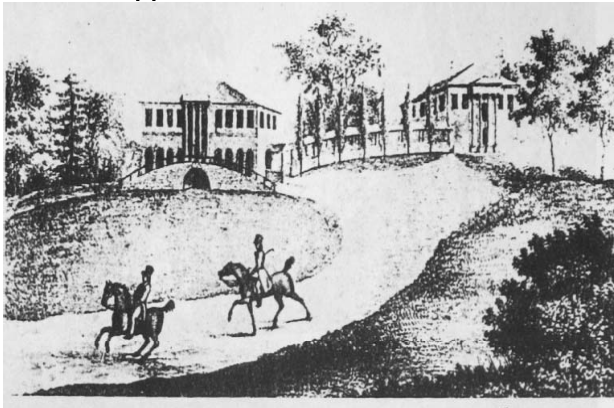

Рис. 3. Вид на палац.
Літографія П. Піллера [4]

Рис. 4. Південний фасад палацу.
Фото 1938 року [4]

Уздовж під'їзної дороги до палацу та навколо центральної споруди розбитий парк у французькому стилі. Пейзажний парк охоплював споруду палацу з півдня та сходу й характеризувався звивистою системою доріжок.

У планувальній структурі села Розділ палацовий ансамбль виступав акцентом завдяки вдалому розташуванню на найвищому рівні пагорба. Палац проглядався як від житлової забудови, так і здалека від дороги, що прямує з півночі. У минулому чудова панорама від палацу на заплавні луки і пагорби сьогодні закрита високими деревами клена гостролистого (*Acer platanoides* L.) та гіркого каштана звичайного (*Aesculus hippocastanum* L.). Також втрачені перспективи у насадженнях з боку південного фасаду палацу.

Значною окрасою насаджень парку і далі залишаються вікові дерева сосни Веймута, дуба звичайного, метасеквої китайської (*Metasequoia glyptostroboides* H. H. Hu), гінкго дволопатевого (*Ginkgo biloba* L.) (рис. 5 а, б, в) та молодші особини катальпи бігнієподібної (*Catalpa bignonioides* Walt.), дуба черепицевого (*Quercus imbricaria* Michx.).

Проте на сьогодні насадження настільки загущені, що доріжки-промені майже не простежуються (у багатьох місцях вони зруйновані, поросли травою, іноді самосівом дерев та кущів). Шпалера туї східної (*Thuja orientalis* L.) розладнана й не виконує ніякої декоративної функції. Грабовий живопліт уздовж доріжок-променів давно не стрижений і лише закриває просторову видимість.

Основу насаджень у лісопарковій зоні палацово-паркового комплексу складають клен гостролистий, граб звичайний (*Carpinus betulus* L.), серед яких виокремлюються масиви тополі чорної (*Populus nigra* L.), значно пошкоджені омелою, група бука лісового (*Fagus sylvatica* L.), рядова посадка модрини європейської (*Larix decidua* Mill.), катальпи бігнієподібної, вікові дерева дуба звичайного. Характерною особливістю парку є значне поширення плюща звичайного (*Hedera helix* L.) у насадженнях вздовж східної межі та у секторах.

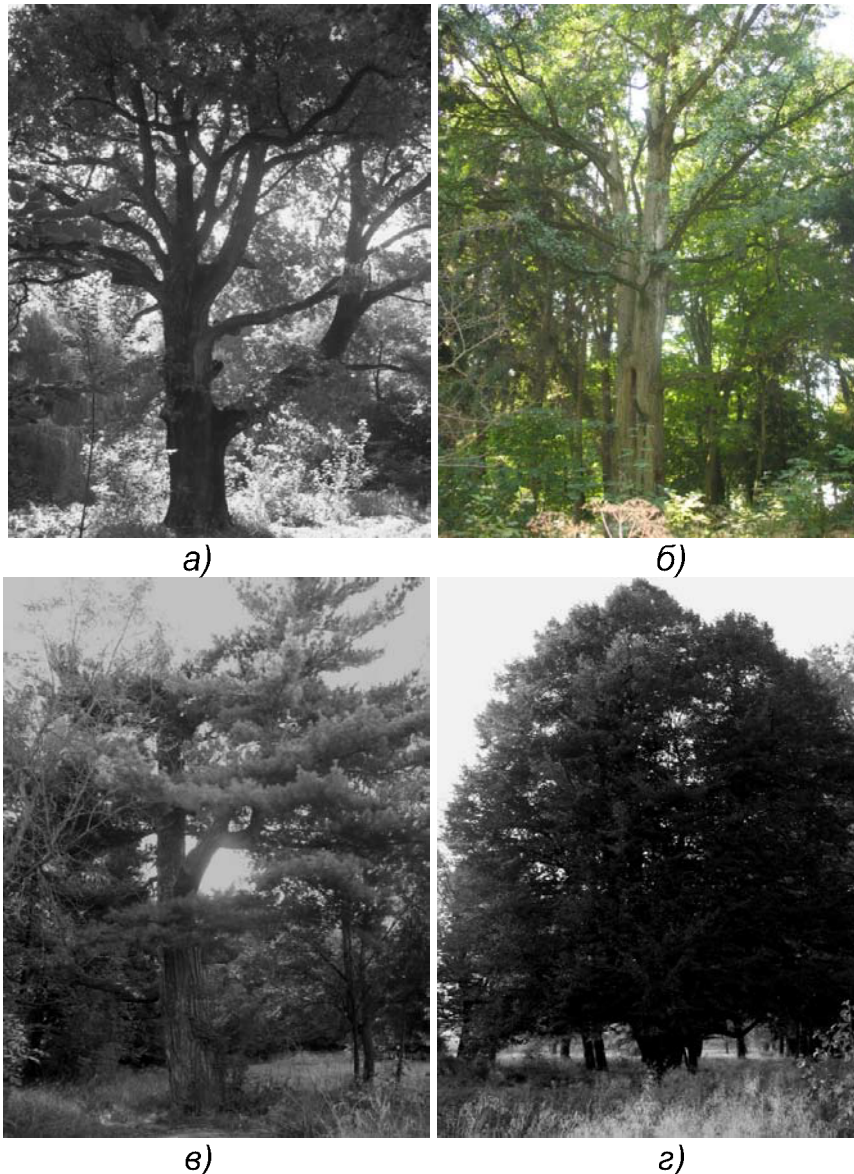

Рис. 5. Вікові дерева: а) дуб звичайний; б) гінкго дволопатеве; в) сосна Веймута; г) липа повстиста

Північно-східну межу парку формують насадження берези повислої (*Betula pendula* Ehrh.), дуба звичайного, граба звичайного, модрини європейської. Цікавим у цій рівнинній пониженій частині є дуб звичайний ф. пірамідальна (*Quercus robur f. fastigiata* L.) на фоні групи з глоду одноматочкового ф. червона повноквіткова (*Crataegus monogyna f. rubro-plena*) та солітер липи повстистої (*Tilia tomentosa* Moench.) (рис. 5 г). У ближчих до дороги секторах декоративним ефектом під час цвітіння виділяється масив гіркокаштана звичайного, який поступово згасає до кінця літа через пошкодження дерев мінуючою міллю. Біля офіцини загальну картину пожвавлює симетрично побудована група із горобини звичайної (*Sorbus aucuparia* L.), ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karsten.) та верби білої ф. плакуча (*Salix alba f. pendula*). Загущеними є змішані насадження справа від модринової алеї. Вони сформовані із 60–100-річних дерев, серед яких дуб черепицевий.

Насадження вздовж західної межі палацово-паркового комплексу зріджені, їх формують групи дерев, до складу яких входять, в основному, клен гостролистий, граб звичайний, бук лісовий. На відкритій ділянці парку росте солітер бука лісового ф. золотиста в оточенні різновікового поновлення.

Чагарникова флора також широко представлена у насадженнях парку: бузок звичайний (*Syringa vulgaris* L.), форзиція європейська (*Forsythia europaea* Deg. et Bald.), глід одноматочковий (*Crataegus monogyna* Jacq.), шипшина звичайна (*Rosa canina* L.), спірея верболиста (*Spiraea salicifolia* L.), жимолость звичайна (*Lonicera xylosteum* L.), калина звичайна (*Viburnum opulus* L.), сніжноягідник білий (*Symphoricarpos albus* Blake.), спірея Вангутта (*Spiraea vanhouttei* Zabel), барбарис звичайний (*Berberis vulgaris* L.), бузина чорна (*Sambucus nigra* L.), пухироплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolia* L.).

Висновки

Різноманітний видовий склад насаджень Роздільського ансамблю дозволяє сприймати парк як багату дендрологічну колекцію. Проте, колись розкішний маєток з кожним роком занепадає. Огорожа в багатьох місцях відсутня, стіни палацу облуплені, дах протікає, фонтан заріс травою, ліхтарі поламані, на території – купи сміття. Парк занедбаний і є місцем стихійного відпочинку місцевого населення та випасу сільської худоби. Актуальними проблемами Роздільського палацово-паркового комплексу є його збереження та відновлення, розвиток інфраструктури навколо нього та ведення сучасного менеджменту, що потребує залучення значних фінансових ресурсів.

За твердженням Б. Возницького, Львівщина належить до тих областей, які ніяк не опікуються своїми палацами, у нас вони продаються, передаються приватним власникам, руйнуються. Палац Лянцкоронських кінця XVIII – початку XIX століття у Роздолі – лише один із таких прикладів. Час і негода завдають ансамблеві менше шкоди, ніж байдужість і безгосподарність людей. Надійне збереження палацово-паркових комплексів буде забезпечене тоді, коли їх охоронятимуть державні структури та відповідальна громадськість, яка усвідомить, що ці об'єкти – не приватна власність окремих осіб, а національне надбання.

Список літератури

1. Замки та храми України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.castels.com.ua/galicia.html>
2. Лаба В. Історія села Розділ від найдавніших часів до 1939 року / В. Лаба. – Львів, 1998. – 32 с.
3. Центральний Державний Історичний Архів у м. Львові. Кадастрова карта с. Розділ. – Фонд №186. – Опис 12. – Справа 519.
4. Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji / R. Aftanazy // Pod red. Andrzeja J. Baranowskiego. – Tom VII A. Dawne Województwo Ruskie: Ziemia Halicka i Lwowska. – Warszawa, 1990. – 696 s.

Исследована история создания дворцово-паркового комплекса в с. Роздол Львовской области. Рассмотрена ландшафтно-планировочная структура, архитектурные элементы и современное состояние дендрофлоры. Обнаружены изменения пространственной организации территории дворцово-паркового комплекса и проанализированы проблемы его сохранения.

Дворцово-парковый комплекс, исторический ландшафт, планировочная структура, элементы регулярной планировки, пейзажный парк, сохранение и воссоздание дворцово-паркового комплекса.

The history of formation of the palace and park complex in the village Rozdil of Lviv region was investigated. The landscape planning structure, architectural elements and current state of dendroflora are made was surveyed. The territory changes in spatial organization of palace and park complex are discovered and the problems of its preservation are analyzed.

Palace and park complex, historic landscapes, planning structure, elements of regular planning, landscaped park, preservation and reproduction of palace and park complex.

УДК 712.253:712.41(477.41)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДІЛЯНОК У ДЕНДРОЛОГІЧНОМУ ПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ»

***Н.М. Дойко, І.Л. Мордатенко, кандидати біологічних наук
Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України***

Наведено дані про історію створення в садибі графів Браницьких (м. Біла Церква) окремих архітектурних комплексів. Представлено історичну довідку про ландшафтну ділянку Танцювальний павільйон та шляхи її відтворення.

Танцювальний павільйон, історична ландшафтна ділянка, реконструкція.

Дворянські садиби – це цілий пласт вітчизняної культури, який з різних причин залишався малодослідженим упродовж тривалого часу. Вивчення життя і побуту дворянських садиб минулих епох дає змогу глибше осмислити умови формування світогляду політичної та культурної еліти XVIII–XIX ст., перейняти найкраще з їхнього досвіду. Починаючи з 2004 року, в Національній академії наук України було затверджено спеціальну програму «Відродження «Олександрії». Згідно з цією програмою, до 2010 року було виконано цілий ряд відновлювальних та реставраційних робіт